

MARTA HUSIĆ

**PRAVA I PRIVILEGIJE GRADA SENJA
NA PRIJELAZU 18. STOLJEĆA.
PITANJE DVOJNE UPRAVE GRADA**

Marta Husić
Čabarska 9
HR 10000 Zagreb
mhusic@hrstud.hr

UDK: 352(497.5Senj)"17"
34(497.5Senj)"17"
Pregledni rad
Ur.: 2016-06-20

Tema ovog rada jest prikaz statusa grada Senja na prijelazu 18. stoljeća. Naime, Senj je krajem 17. stoljeća u okviru društveno-političkih okolnosti suočen s pitanjem gubitka stoljetnih prava osiguranih statutom, najvišim pravilnikom autonomne zajednice. Prijelaznim razdobljem, nakon izmjene vojne uloge u onu trgovačku, status grada postao je dvojni. Urbani kontekst grada u tom je razdoblju pod snažnim utjecajem države, odnosno Habsburške Monarhije i njezinih vojnih krugova. Upravo zbog trgovačke djelatnosti Senja, pitanje prava i privilegija koje se dotiču trgovine, ali i civilne uprave, postali su prvoklasno pitanje dviju sukobljenih uprava.

Ključne riječi: slobodni kraljevski grad, vojni komunitet, 1681., Statut, Ugarski sabor, Senj, uprava

Uvod

Analizirajući povijest grada Senja primjetna je povezanost urbanih struktura uz privilegije koje nije imao ni jedan tadašnji grad Vojne krajine.¹ Pravni položaj osiguran statutom² ono je što Senj izdvaja od ostalih gradova u

¹ Iako je grad Senj postao središtem Senjske kapetanije 1469. godine, povjesničar Buczynski navodi i kako je moguće da povijest grada Senja kao prvog obrambenog središta potječe još iz razdoblja Bele IV. i ratova s Tatarima, i to u obliku koji je kasnije postao osnovom cijele vojno-krajiške organizacije; A. BUCZYNSKI, 1997, 10.

² Senjski statut objavljen je nekoliko puta. Više o tome vidi: I. MAŽURANIĆ, 1854, 155-169; M. ZJAČIĆ, 1975, 59-76. Detaljnije historiografske analize Statuta vidi u: F. ČULINOVIĆ, 1934; N. KLAJČ, 1971, 111-177; L. MARGETIĆ, 2007, 5-160.

strukturi Vojne krajine.³ Upravno-pravni odnosi grada utvrđeni su donošenjem Senjskog statuta 1388. Te su mu povlastice jamčile samostalnost u određenom dijelu pravnih akata i bile jedan od važnijih uporišta prilikom pokušaja održavanja djelomične i/ili potpune samostalnosti u sastavu vojnog sustava tijekom 16. odnosno 17. stoljeća.⁴

Za vrijeme turskih napada na Hrvatsku, Senj postaje uporištem hrvatske obrane. Novouspostavljena Senjska kapetanija⁵ obuhvaćala je prostor Gacke, Otočca, Brinja s okolicom, i Primorja od Senja do tadašnje Rijeke. Prostorno i upravno Senj postaje uzor na kojima su se temeljile sve buduće kapetanije organizirane u 16. stoljeću.⁶ U razdoblju kada primarni zadatak postaje vojno utvrđivanje grada, zbog slabih trgovinskih prihoda, taj zadatak postaje iznimno skupim. Kako bi se gospodarski oporavili od brojih troškova, stanovništvo je kasnije od kralja Vladislava II. dobilo dopuštenje da se kraljevski porez namijenjen trgovini grada Senja upotrijebi za izgradnju i utvrđivanje gradskih zidina.⁷

Zaoštavanjem odnosa s Osmanlijama Senj je dobivao sve veću važnost, upravo zbog svog strateškog položaja, postavši najvažniji centar u obrani hrvatskog zaleđa. Stvaranjem značajnih trgovačkih veza te posredstvom upravno-političke i crkvene administracije omogućena je utjecajna zona koja nije prekinuta ni za vrijeme turskih ratova.⁸ Kako je vojna nadležnost pripadala austrijskom nadvojvodi ugovorom iz 1522., a po svom statusu kao slobodni kraljevski grad imao pravo sudovanja, trgovine i svih drugih povlastica, Senj je imao zapravo dvojnu upravu – civilnu i vojnu. Upravo će dvojna uprava kasnije biti predmet svih zahtijevanja stanovnika grada Senja i traženja potvrđivanja njihovih prava i privilegija.

Uprava grada Senja – sukob vojne i trgovačke moći

Pitanje pod čiju ingerenciju pripada grad Senj bilo je od presudne važnosti za stanovnike grada Senja tijekom 16. i 17. stoljeća. Statut grada

³A. BUCZYNSKI, 1997, 160. Isti je autor detaljno analizirao, uz Senj, još dva komuniteta (Bjelovar i Petrinja).

⁴Više o tome vidi u: Ž. BARTULOVIĆ – L. H. IVANKOVIĆ, 2013, 397-400.

⁵Kapetanija je organizirana 1469. kada kralj Matija Korvin Senj izuzima iz posjeda knezova Frankopana, a postojeća organizacija koju su ustanovili knezovi pretvorena je u kapetaniju; A. BUCZYNSKI, 1997, 10.

⁶M. VALENTIĆ, 1965, 70.

⁷M. VALENTIĆ, 1965, 70.

⁸Više o položaju Senja i značaju gravitiranja okolnih područja vidi u: V. ROGIĆ, 1965, 7-21.

jamčio je tada najveći status gradskog elementa, slobodnog kraljevskog grada. Na takvoj razini pripadao je Ugarsko–Hrvatskoj Kraljevini, dok ga je vojna funkcija smještala pod ingerenciju Karlovačko-varaždinske generalkomande.⁹

Krajem 17. stoljeća, nakon oslobođenja Like i Krbave od turske vlasti, Senj prestaje biti vojno središte Primorske krajine, pri čemu se mijenja i njegova primarna funkcija.¹⁰ Senj se pretvara u važnije trgovačko mjesto postavši velika pomorska luka u kojoj se odvijao promet brodova i zastupstvo trgovačkih predstavnika Italije.¹¹ Usporedno s napretkom pomorske trgovine u Senju su djelovali i brojni obrtnici: čizmari, krojači, kovači, zidari, mesari, bravari, zlatari, stolari i puškari.¹² Premda su se pojavila neka očekivanja prema kojima bi se Vojna krajina ukinula, austrijska se kruna nije htjela odreći područja koje joj je donosilo gospodarsku dobit. Provedena je reorganizacija prema kojoj je oslobođen dio Hrvatske pripojen Vojnoj krajini i time podređen austrijskoj upravi, ali izdvojen iz Hrvatske. Tom reorganizacijom i grad Senj je potpao pod upravu austrijske krune.

Sukob dvojne vlasti temeljio se zapravo na želji austrijskog vrha za kontrolom Vojne krajine, a time i kapetanije pri čemu je, vrlo vjerojatno, glavna namjera senjskih kapetana bila materijalno iskorištavanje prihoda grada Senja dobivenim novčanom i naturalnom opskrbom cijele Vojne krajine. Naime, veliki dio trgovačkih prihoda bio je dobiven unosnom trgovinom solju, zbog čega je značajna odredba kako je trgovinom solju smio trgovati samo senjski kapetan prema statutu iz 1640.¹³ Upravo je ta povlastica bila jedna od najvažnijih, a dobivali su je mahom kapetani njemačkog podrijetla.¹⁴

⁹ A. BUCZYNSKI, 1997, 162.

¹⁰ Kako je prestankom turske opasnosti prestala i prvotna funkcija istaknutih vojnih gradova, tako je i njihova prenamjena išla u smjeru stvaranjem vojnih komuniteta. Objašnjenje stvaranja *centripetalnih središta građanstva* Buczynski vidi u konstantnoj privrednoj krizi Vojne krajine. Sukladno tome organizirani su komuniteti kako bi se razvila trgovina i obrtništvo; A. BUCZYNSKI, 1997, 17-18.

¹¹ Uz značajan ekonomski napredak te uspostavu trgovačkog puta između Senja i Turske, od velikog je značaja i činjenica kako je Petar Zrinski 1661. godine dao senjskoj općini pravo ubiranja poreza od trgovine sa Turskom; M. VALENTIĆ, 1965, 78.

¹² Osim razvijene trgovine i obrtništva u Senju je bila prisutna i stalna poštanska služba te brojna predstavništva trgovačkih udruženja; M. VALENTIĆ, 1965, 78. Detaljnije o životu u Senju tijekom 17. stoljeća vidi u: M. MAGDIĆ, 1910, 43-61.

¹³ Ovo pravo ističe i M. MAGDIĆ, 1910, 43-61, 57. Detaljnije o monopolu soli vidi u: M. MAGDIĆ, 1902, 3; M. MAGDIĆ, 1925, 3-4.

¹⁴ Dolazak njemačke vojne na čelo senjske kapetanije usko je vezan uz povijest uskoka. Naime, uskoci su vršili krajišku dužnost duž cijele kapetanije u obrani od Turaka, međutim uskoro su se našli u sukobu sa mletačkom vlasti i njihovom politikom širenja na Jadranu. Više o

Povjesničar Valentić također skreće pozornost na pravo trgovine, spominjući kako su pojedini krajiški vojnici i zapovjednici bili i trgovci i obrtnici te pozivajući se u slučaju spora s vojnom upravom na gradske privilegije.¹⁵ Neizbježan je zaključak kako je imovinska korist bila glavni motiv u nadgledanju tako važne gospodarske grane.

Kako su najutjecajnije ulogu u svim aspektima života u Senju imale plemićke obitelji, pa i onom političkom, ubrzo je sukob rezultirao senjskim traženjem prava i povlastica na najvišoj instanci, unutar Hrvatskog i Ugarskog sabora. Početkom 17. st., točnije 1608., Hrvatski sabor traži da grad Senj pripadne pod ingerenciju hrvatskog bana i sabora, a takav zahtjev tražen je ponovo 1638.¹⁶ Rezultat je to nastojanja očuvanja gradskih prava stanovnika Senja dobivena Statutom, a njihovo kršenje predstavljalo je izravno miješanje u pravni akt grada. Slijedom tih događaja, zastupnici hrvatsko-ugarskog sabora uputili su 1635. zahtjev da se potvrdi članak 38. upućen kralju, kojim se zabranjuje senjskim kapetanima prisvajanje dobara i prihoda Senjana pod prijetnjom gubitka službe.¹⁷ Iako je kralj Ferdinand III. donio 1640. novi statut¹⁸ s pravima i privilegijama te branio senjskim kapetanima kršenje prava, ipak temeljem istog statuta, pravo potvrđivanja gradskog suca imao je senjski kapetan, pa je time neizravno ponovo omogućeno kršenje daljnjih prava i privilegija.¹⁹ Iste godine kada je donesen novi statut, grad počinje slati svoj poslanike u Sabor što predstavlja snažan pomak u smislu političke snage grada.

Ugņevatanja i nasilništva senjskih kapetana prilikom borbe za financijsku korist od trgovine nastavljaju se do 1647. Tada dolazi do ponovnog zahtijevanja zajedničkog Sabora temeljem članka XLII iz 1638. o potvrđivanju gradu Senju povlastice i privilegije slobodnog kraljevskog grada (što je uključivalo i slanje zastupnika na zajednički sabor) od kralja Ferdinanda III. Dobivši diplomu o očuvanju svih već ranije stečenih prava i privilegija, grad Senj je očuvao svoj privilegirani položaj.²⁰ Sljedećom

tematici uskoka vidi u: C. W. BRACEWELL, 2001; A. M. GRÜNFELDER, 2003-2004, 211-258; A. M. GRÜNFELDER, 2001, 129-138.

¹⁵ M. VALENTIĆ, 1965, bilj. 26, 91-92.

¹⁶ M. VALENTIĆ, 1965, 74.

¹⁷ M. VALENTIĆ, 1965, 75.

¹⁸ Novi statut sadrži 189 članaka te napomenu činovnicima o dopuštenju da se Senjani služe tim statutom; I. STROHAL, 1911, 108.

¹⁹ M. VALENTIĆ, 1965, 76-77.

²⁰ Osim što su očuvana prava koje je grad Senj uživao kao slobodni kraljevski grad, dobiveno je i pravo držanje sajma svake godine, a prihodi dobiveni od strane sajma bili bi

potvrdom 1652. ponovo je Senju potvrđen status slobodnog kraljevskog grada te svi dotadašnji statuti, prava i privilegije. Između ostalog, donijet je ključni zaključak kojim je senjskim kapetanima zabranjeno uplitanje u civilne poslove te im je ostavljena samo funkcija sudovanja nad vojnicima, dok je Senj potpao pod jurisdikciju primorskog podžupana.²¹ Prava i privilegije ponovo su potvrđena i 1660. na molbu senjskog suca i vojvode Vinka Vukasovića.²²

Razvidno je uzastopno traženje potvrde stoljetnih prava grada i građana kao uobičajena praksa grada Senja. Uzrokovane napetosti neprestanim kršenjem osiguranih prava statuta iz 1388. i diplomama kraljeva Vladislava II., Ferdinanda III. i Leopolda I., Senjani su ponovo bili prisiljeni potražiti zaštitu Sabora i kralja 1681. prilikom zasjedanja sabora u Sopronu. Tada je učinjen pomak u načinu obrane prava angažiranjem Pavla Rittersa Vitezovića u smislu saborskog poslanika.

Rješenje o nadležnosti nad gradom

Glavni poticaj za ponovno traženje zaštite od kralja bili su neredi u gradu proizašli iz obrane prava zajamčenim statutom.²³ Tada je funkciju senjskog kapetana vršio grof Ivan Josip Heberstein (1669. – 1689.) dok je njegov zamjenik bio plemić Ivan Karlo Portner. Krmpotić zaključuje kako je moguće da je Vitezović bio poslan za zastupnika upravo zbog toga što je Portner bio Vitezovićev prijatelj.²⁴ S obzirom na to da su na Sabor bili pozvani i predstavnici kaptola, kanonici Stjepan Božić i Ivan Weis, te da zbog financijskih sredstava nije bilo moguće poslati troje predstavnika, na Hrvatskom je saboru (14. travnja 1681.) odlučeno kako će predstavnik i grada i kaptola biti Vitezović.²⁵ Tada se izborio za čl. 77 kojim je odlučeno kako

korišteni za uzdržavanje gradskih sudaca i činovnika što je predstavljalo izvjesnu financijsku dobit ne samo za Senj već i za cijelu kapetaniju; vidi u: M. VALENTIĆ, 1965, 77.

²¹ B. KRMPOTIĆ, 1975, 316.

²² M. MAGDIĆ, 1877, 143.

²³ Glavni uzrok nereda bilo je zatvaranje gradskog suca Petra Vukasovića u tamnicu te sječa šume i uzimanje tridesetnice što je ponovo bilo kršenje prava stanovnika i uplitanje u civilnu vlast; M. MAGDIĆ, 1877, 144-145.

²⁴ B. KRMPOTIĆ, 1975, 316.

²⁵ B. KRMPOTIĆ, 1975, 317. U hrvatskoj historiografiji Pavao Ritter Vitezović bio je tema analiza različitih društvenih disciplina. Između ostalih, analizirana je Vitezovićeva djelatnost kao pjesnika, kartografa, grafičara i tiskara. Manje je pozornosti posvećeno njegovom djelovanju kao pravnika i saborskog poslanika. Upravo bih zato izdvojila članak Branka Krmpotića koji se prvi dotaknuo Vitezovićeve funkcije kao saborskog izaslanika grada prilikom zasjedanja Sabora. U članku Pavao Vitezović – poklisar rodnog grada Senja izdanog davne 1975. godine u listu

*kralj ne će više dopustiti službenicima svojim, kapitanima ili generalima, da smetaju Senjanima u njihoim pravima i privilegijama, već da će ne samo nepravde i nasilja strogo zabraniti, nego i prijestupnike oštro kazniti.*²⁶ Takav zaključak značio je za Senjane izvjestan napredak u postupku očuvanja prava dobivenim statutima.

Nešto kasnije, zaključkom Sabora u Požunu 1687., kojim se od kralja traži vraćanje grada Senja pod potpunu jurisdikciju bana i Sabora te da se Senj oslobodi vojne vlasti i posade nije dobio kraljevu sankciju.²⁷ Takav zaključak značio je nastavak dvojne uprave i nastavak sukoba gradske uprave i kapetana. Održanjem tako kompliciranog odnosa rezultiralo je izbijanjem buna građana, a prva takva izbila je 1696. Ključni povod za bunu bio je poziv austrijske komore u Grazu upućen gradu Senju o sklapanju ugovora protivno odredbama gradskog vijeća o plaćanju tridesetnice – porez od prodaje morske soli, sječi šuma i prizivu na više sudove.²⁸ Novi ugovor bio je dijametralno suprotan povlastici iz 1532. godine kojom su Senjani stekli pravo kupovine soli bez plaćanja tridesetnice, a zbog štetnosti takvog ugovora grad Senj je odbacio potpisano, a trojica zastupnika ostali su bez svojih časti te su protjerani iz grada.²⁹ Premda je Vitezović ishodio pozitivno rješenje za Senj, senjskom kapetanu poslan je prijepis sklopljenog ugovora 1696. sklopljenog u Grazu, dok je senjski kapetan Rudolf Edling sljedeće godine javno obznanio odluku o uvođenju daće na sol i plaćanje tridesetnice.³⁰ Zbog takve manipulacije, senjsko gradsko vijeće odlučilo je sastaviti spis upućen senjskom kapetanu, u kojem su naveli kako je plaćanje tridesetnice i trgovina soli pod ingerencijom kralja, a ne austrijske komore te su zastupnici sklopljenim ugovorom prekršili odredbe koje Senj kao slobodan kraljevski grad ima.³¹ Uz zamolbu da se sa provedbom ugovora pričeka dok se zastupnici ne vrate, Vitezović je ponovno izabran za zastupnika grada Senja i poslan u Beč.

Zadarska revija (br. 4), detaljnije je analizirao Vitezovićeve godine provedene u inozemstvu prilikom zasjednja Sabora. Detaljnije o njegovoj ulozi vidi u: M. HUSIĆ, 2013, 135-146.

²⁶ V. KLAJČ 1914, 41-42.

²⁷ M. VALENTIĆ, 1965, 78.

²⁸ M. VALENTIĆ, 1965, 78-79.

²⁹ Iako je zastupnicima bilo naloženo da u Beču sklope ugovor o plaćanju tridesetnice i svim ostalim povlasticama sukladno već dobivenim poveljama od strane kralja Leopolda, zastupnici su stali na putu prema Beču u Grazu te sklopili ugovor izravno sa austrijskom komorom 12. studenog 1696. Takvo postupanje bilo je suprotno odredbama grada; B. KRMPOTIĆ, 1975, 318-319.

³⁰ B. KRMPOTIĆ, 1975, 320.

³¹ Spis je potpisalo sveukupno 216 patricija; B. KRMPOTIĆ, 1975, 320.

Nakon što je Vitezović od kralja dobio ponovnu potvrdu prava i privilegija Senjani su protiv Petra i Filipa Vukasovića podignuli tužbu kojom su zahtjevali povrat novaca koje su dobili prilikom zastupanja interesa grada u Beču.³² U ovom slučaju, postupak obrane senjskih prava bio je u otežavajućim okolnostima. Naime, nakon što su Senjani pružili otpor ugovoru s komorom, postali su vrlo omraženi te je kraljevim povjerenikom bio imenovan grof Karlo Ausperger koji je dobio poseban naputak. Njime je naloženo da pojedine buntovne Senjane pozove u Karlovac i zatvori te uvede graničarsku vojsku u grad. Ujedno bi preostale pojedince koji su se protivili ugovoru iz 1696. zatvorio i stavio pred sud, a braću Vukasović vratio na prijašnje položaje.³³

Sljedeće godine austrijska je komora ponovo zatražila uvođenje tridesetnice usprkos volji građana. Kako je trgovina i promet soli financijski bio vrlo unosan, komora nije odustajala od monopola na sol zbog čega se sukob nastavio i sljedećih godina. Upravo zbog navedenih događaja kralj je Ratnom vijeću dao sljedeće upute: od sada je u Senj trebala biti poslana njemačka posada te je karlovački general do dolaska Nijemaca trebao uspostaviti kontrolu u lokalnim mjestima kako pobunjeni Senjani ne bi dobivali pomoć, a posade preseljene u Liku i Krbavu.³⁴ Nadalje, zbog bune je trebao biti postavljen novi sud, trgovina je trebala biti zatvorena, a trgovina solju preseljena u Novi.³⁵ Takva je odredba bila izravan udar na civilnu upravu Senja, dok je selidba trgovine solju značila značajan novčani gubitak za grad.

Ponovnim utjecajem na civilnu vlast, gradsko stanovništvo bilo je primorano tražiti obranu prava zajamčenih statutom. Vitezović je još jednom bio zamoljen zagovarati molbe Senjana kod kralja i ugarske kancelarije, a svojom agitacijom uspio je od kralja Leopolda dobiti poništenje spornog ugovora iz 1696. Novom poveljom (13. rujan 1697.) Senjanima su potvrđena prava i privilegije te je hrvatskom banu grofu Adamu Batthyányu dano dopuštenje da štiti i pruži zaštitu Senjanima prilikom bilo kakve nepravde ili nasilja.³⁶

³² Imovina braće bila je pod sudskom ovrhom stoga su braća Vukasović podigli žalbu. Ipak kralj je naložio sudski postupak te odredio suce koji će predsjedati: B. KRMPOTIĆ, 1975, 320.

³³ B. KRMPOTIĆ, 1975, 321.

³⁴ Prijepise pisama kralja Leopolda i karlovačkog generala grofa Karla Auspergera, donosi R. LOPAŠIĆ 1899, 131-132, 132-134, 136-137, 137-139, 142-143.

³⁵ M. VALENTIĆ, 1965, 79.

³⁶ Povelju u prijepisu donosi M. MAGDIĆ, 1899, 139-155.

Usprkos svim pozitivnim odredama, borba za novčane prihode nastavila se sve do 1706. kada su Senjani dobili novi trgovački ugovor. Tim ugovorom riješeno je pitanje o prihodu kompromisom: "(...) svake godine 800 kabala³⁷ bjele soli za svoju porabu, ali ne za daljnju prodaju, po istoj cieni kupiti, kojom ju komora kupovati običaje, i da imadu senjski brodovi kod prevažanja soli iz Barlette u Italiji prednost pred drugima".³⁸ Kompromisnim rješenjem za grad omogućena je novčana zarada objema zainteresiranim stranama.

Obrana senjskih prava nastavila se sve do 1712. zapisane u hrvatskoj povijesti kao ključnom godinom. Tada je hrvatska pravna povijest zabilježila dokument poznat pod nazivom *Pragmatička sankcija*³⁹, a te se godine pojavilo i pitanje sudjelovanja senjskih zastupnika na ugarskom saboru čime se prvi put ulazilo u pravnu domenu senjskih političkih prava, ne samo trgovinskih. Senj je tijekom 17. stoljeća imao pravo slanja zastupnika u Hrvatski i Ugarski sabor te na kraljev dvor što su redovito koristili pri obrani dobivenih prava. Ulaskom u pravne akte grada pojavile su se tvrdnje kako Senj nema to pravo jer je već zastupan preko zastupnika cijelog kraljevstva.⁴⁰ Prema Mili Magdiću, koji svoje tvrdnje temelji na zapisima gradskog arhiva u Senju, vidljiva su imena poslanika. Na kraljevskom dvoru Senj zastupaju Matija Veronez (1640.), Pavao Ritter Vitezović (1697.), a već sljedeće godine Vitezović zajedno s Martinom Milanezom.⁴¹ Za vrijeme novih pregovora oko senjskih prava, kralj Leopold je umro, a Senju nije poveljom potvrdio prava koja su tražili. Stoga je grad⁴² odlučio za vrijeme novog sabora u Požunu, prilikom krunidbe kralja Karla III., poslati i senjske izaslanike te je gradsko vijeće izabralo trojicu predstavnika.⁴³ Jedan od njih bio je i Vitezović, nastavivši tako dugotrajnu djelatnost zastupnika rodnog grada. Druga dvojica bila su gradski kancelar Filip Vukasović i patricij Pavao Vuk Čudinović. Izaslanstvo je imalo nekoliko zadaća, između ostalih potvrdu privilegija i prava grada te uređenje odnosa između grada i austrijske komore o pitanju

³⁷ Jedna kabala imala je 95 funti.

³⁸ M. MAGDIĆ, 1902, 3.

³⁹ O tom pravnom dokumentu pisane su mnoge rasprave. Ipak, u novijoj historiografiji pojavilo se i tumačenje koja se razlikuje od općeprihvaćenih povijesnih interpretacija. O tome detaljnije vidi u: I. JUKIĆ, 2009.

⁴⁰ P. TIJAN, 1940.

⁴¹ M. MAGDIĆ, 1910, 49.

⁴² Potpisi vlasteoskih vijećnika iz 1699. nalaze se i u spisu ostavštine Luke Vranjanina, u kojem od općine traži primitak u vlastelu grada Senja; Vranjanin Luka – osobni i obiteljski dokumenti, Zbirka starih knjiga i rukopisa NSK R4397, br. 1.

⁴³ P. TIJAN, 1940.

tridestine.⁴⁴ Ujedno je izaslanstvo dobilo priliku potužiti se na senjskog kapetana baruna Maksimilijana Ernesta Teuffenbacha koji je obnovio odredbu po kojoj ni jedan građanin grada ne može biti plaćeni vojnik.⁴⁵

S obzirom na to da se na samom Hrvatskom saboru pojavilo pitanje sudjelovanja senjskog izaslanstva na Ugarskom saboru, jedna od zadaća poslanika bila je i pitanje prava sudjelovanja senjskog izaslanstva na saboru u Požunu. Delegati Hrvatskog sabora (Petar Gotthal, potpukovnik i zapovjednik Zrina; Adam Daniel Rauch, zagrebački podžupan, i Juraj Czindery, varaždinski podžupan) zastupali su stav prema kojemu Senj ne treba imati svoje zasebne poslanike, već ih dobiva u sklopu Hrvatskog kraljevstva.⁴⁶

Tom prilikom Vitezović je sastavio dvije spomenice pod nazivom *De comitatu Senjensi* od kojih je jedna predana kraljevskom personalu, barunu Hrvoju Šimončiću, a druga ugarskim staležima.⁴⁷ Prva se poslanica sastoji od 18 točaka kojima Vitezović potkrepljuje svoj tvrdnje. U najvažnijim točkama Vitezović se oslanja na Senjski statut (točke 5, 6, 7 i 9) prema kojima je uspostavljen upravno – pravni poredak u Senju.⁴⁸ Druga poslanica nešto je kraća od prve, a strukturirana je u smislu koncepta, bez detaljnijih analiza. Premda je Sabor raspušten bez donesenih zaključaka, odnosno Vitezović nije postigao željeni rezultat, iz Klaićevog prijepisa pisma vidljivo je kako se grad obvezuje dati *gospodinu Pavi za jedan rekonpens (odštetu) truda 150 guldina nimškoga broja dati*.⁴⁹ U odgovoru se Vitezović izjasnio kako je (...) *odlučivši do svršetka tih poslova ovdje ostati, i za dobro i napridak plemenite općine, kuliko budem znao i mogao, opravljati. Tako pak i stim načinom, da me plemenita općina opskrbi stroškom, i onom svojem obećanju zadosta učini. Stroški na misec potribni mi jesu 60 for.* (...) te se obvezao ostati sve do 5. studenoga 1712. u Beču čekajući daljnje odluke.⁵⁰ Kako bi izvršio dogovoreno, Ritter je slao molbenice kralju, platinu Esterhazyu, ugarskom kancelaru te tražio potvrde senjskih prava i privilegija ističući vjernost Senja kruni i dinastiji. U kasnijem pismu, datiranom 19. studenog 1712. Vitezović izražava nadu da "Bog i kral" uskoro pripadnike plemićke općine, ali i ostale građane "najskoro okripi i

⁴⁴ B. KRMPOTIĆ, 1975, 322.

⁴⁵ V. KLAJČ, 1914, 279.

⁴⁶ V. KLAJČ, 1914, 282.

⁴⁷ V. KLAJČ, 1914, 282.

⁴⁸ R. VITEZOVIĆ, *Opuscula varia ad historiam Illyricam spectantia* (Zbirka historijskih rasprava i bilježaka), *De comitatu Senjensi*, NSK, Zbirka starih knjiga, sign. R 3454.

⁴⁹ U potpisu stoji: (...) *na službu braća i prijatelji N. N. suci, vlasteli i sva komunitad slobodnog kraljevskoga grada Senja*; V. KLAJČ, 1914, 287.

⁵⁰ V. KLAJČ, 1914, 287-288; R. VITEZOVIĆ, sign. R 3454.

razveseli".⁵¹ Njegovo zastupanje grada Senja prekinuto je smrću 1713., dok je pitanje prava slanja zastupnika grada Senja na ugarski sabor riješeno 1715. godine kraljevom potvrdom.⁵²

Usprkos svim navedenim zaključcima, civilno-upravni odnosi nisu bili riješeni sve do kraljevog otpisa (Franjo Josip I.) iz 1871.⁵³ godine kojim je Senj, ali i ostali dijelovi Varaždinske pukovnije (Bjelovar, Ivanić Grad i Sisak) prešli iz vojne vlasti u civilnu.⁵⁴ Iako je zakon iz 1871. u tom smislu bio pomak u rješavanju dvojne vlasti, g. 1881. donesen je Zakon o ustroju gradskih obćinah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji kojim je uvedeno jedinstveno uređenje svih gradova.⁵⁵

Zaključak

Premda je samo pitanje statuta razmatrano u nekoliko navrata, iz historiografskih zaključaka izostalo je pitanje grada Senja na prijelazu 18. stoljeća i njegovo pretvaranje u trgovačko središte Primorja. Privilegije grada koje su bile na snazi dugi niz godina našle su se pod ugrozom vojnih moćnika, a nemogućnost kompromisa bila je uzrokom obrane prava na Saborima. Uzroke dugotrajnoj borbi za potvrdu statuta i prava treba tražiti u konačnoj prilagodbi novom urbanom sustavu – vojnom komunitetu, pri čemu je razvidno kako je upravo prijelaz u 18. stoljeće obilježila prilagodba novonastaloj društveno-političkoj klimi. Premda je Senj među prvim gradovima koji je nazvan komunitetom u službenim spisima, to ne znači kako je njegova urbana struktura to isto i značila jer su prvi komuniteti definirani tek sredinom 18. stoljeća. Neosporo je, međutim, kako se domicilno stanovništvo našlo između dviju uprava s identičnim ciljem – nadzorom kapitala. Ipak, detaljnja analiza položaja grada Senja u tom prijelaznom razdoblju, sve do sredine 18. stoljeća ostaje na daljnjim historiografskim istraživanjima.

⁵¹ R. VITEZOVIĆ, sign. R 3454.

⁵² P. TIJAN, 1940.

⁵³ *Zakon o ustrojnih odredbah gradskih i seoskih obćinah u vojnoj Krajini*, 8. lipanj 1871.; A. BUCZYNSKI, 1997, 190.

⁵⁴ A. BUCZYNSKI, 1997, 190.

⁵⁵ Zakon je donesen 28. siječnja 1881; A. BUCZYNSKI, 1997, 192.

Literatura

- Željko BARTULOVIĆ - Loretta HILL IVANKOVIĆ, O Senjskom statutu iz 1757. g., *Senjski zbornik*, 40, Senj, 2013, 397-416.
- Catherine Wendy BRACEWELL, *The Uskoks of Senj: piracy, banditry and holy war in the sixteenth – century Adriatic*, Ithaca, 2001.
- Alexander BUCZYNSKI, *Gradovi Vojne krajine*, sv. 1, Zagreb, 1997.
- Ferdo ČULINOVIĆ, *Statut grada Senja*, Beograd, 1934.
- Anna Marija GRÜNFELDER, Uskočki rat: međunarodni aspekti, *Senjski zbornik*, 30, Senj, 2003-2004, 211-258.
- Anna Marija GRÜNFELDER Senjski uskoci u borbi za samobitnost grada Senja: u povodu 400. obljetnice smrti Josipa Rabatte (31. prosinca 1600.), *Senjski zbornik*, 28, Senj, 2001, 129-138.
- Marta HUSIĆ, Pavao Ritter Vitezović kao zastupnik grada Senja – prilog povijesti vojnog komuniteta na prijelazu stoljeća, *Pavao Ritter Vitezović i njegovo doba (1652-1713). Zbornik radova 3. međunarodne kroatološke konferencije Pavao Ritter Vitezović i njegovo doba (1652-1713).*, Zagreb, 2013, 135-146.
- Izložba djela Pavla Rittera Vitezovića: (1652. – 1952.)*, Zagreb, 1952.
- Ivana JUKIĆ, *Hrvatska pragmatička sankcija: cum regi, tum patriae*; doktorska disertacija, Zagreb, 2009.
- Nada KLAJIĆ, Društvena struktura kvarnerske općine u razvijenom srednjem vijeku, *Krčki zbornik*, 2, Krk, 1971, 111-177.
- Branko KRMPOTIĆ, Pavao Vitezović – poklisar rodnog grada Senja, *Zadarska revija*, 4, Zadar, 1975, 305-324.
- Vjekoslav KLAJIĆ, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652 – 1713.)*, Zagreb, 1914.
- Radoslav LOPAŠIĆ u *Spomenici hrvatske krajine*, 3, Zagreb, 1899, 131-132, 132-134, 136-137, 137-139, 142-143.
- Mile MAGDIĆ u članku Regesta važnijih i znamenitijih izprava senjskih arkiva", *Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arkiva*, 1, Zagreb, 1899, 139-155.
- Mile MAGDIĆ, Senjani i monopol soli koncem XVII vieka, *Narodne novine*, 293, 1902, 3.
- Mile MAGDIĆ, Senj u XVII. vijeku, *Hrvatsko kolo*, 6, 1910, 43-61, 57.
- Mile MAGDIĆ, Senjska pomorska trgovina i senjska trgovačka mornarica u XVIII vijeku, *Jugoslavenski pomorac* 1, 1925, 01. siječanj 1925, 3-4.
- Mile MAGDIĆ, *Topografija i poviest grada Senja*, Senj, 1877.
- Mile MAGDIĆ, Regesta važnijih i znamenitijih izprava senjskih arkiva, *Vjestnik kraljevskog hrvatsko – slavonsko – dalmatinskog Zemaljskog arkiva*, 1, Zagreb, 1899, 139-155.
- Mile MAGDIĆ, Senj u XVII. vijeku, *Hrvatsko kolo*, 6, Zagreb, 1910, 43-61.

- Lujo MARGETIĆ, Senjski statut iz godine 1388., *Senjski zbornik*, 34, Senj, 2007, 5-160.
- Ivan MAŽURANIĆ, *Statut grada Senja od godine 1388.*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knjiga 3, Zagreb, 1854, 155-169.
- Veljko ROGIĆ, Položaj Senja i gravitacija. Historijsko geografski i suvremeni odnosi, *Senjski zbornik*, 1, Senj, 1965, 7-21.
- Ivan STROHAL, *Statuti primorskih gradova i općina: bibliografski nacrt*, Zagreb, 1911.
- Pavao TIJAN, U borbi za gradske pravice (1618. – 1871.), *Grad Senj u povijesti i kulturi hrvatskog naroda*, Hrvatski kulturni spomenici, knjiga 1., Zagreb, 1940.
- Mirko VALENTIĆ, Razvitak Senja u okviru Hrvatsko – slavonske vojne krajine, *Senjski zbornik*, 1, Senj, 1965, 69-93.
- Mirko ZJAČIĆ, Statut, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 369, Zagreb, 1975, 59-76.

Izvori

- Radoslav LOPAŠIĆ, *Spomenici hrvatske krajine*, knjiga 3, Zagreb, 1899.
- Ritter VITEZOVIĆ, Opuscula varia ad historiam Illyricam spectantia (Zbirka historijskih rasprava i bilježaka), *De comitatu Senjensi*, NSK, Zbirka starih knjiga, sign. R 3454
- Ritter VITEZOVIĆ, Lamentatio Segniae, HAZU, sign. II a. 65.
- Zaključci Hrvatskog sabora*, I., Zagreb, 1958.

THE RIGHTS AND PRIVILEGES OF THE TOWN OF SENJ AT THE TURN OF THE 18TH CENTURY THE ISSUE OF THE DUAL ADMINISTRATION OF THE TOWN

Summary

The subject of this paper is the study of the status of the town of Senj at the turn of the 18th century. Namely, at the end of the 17th century Senj was in the context of socio-political circumstances faced with the issue of losing its centuries-old rights assured with a statute, the highest set of rules of an autonomous community. With the transitional period after the change of a military role into that of trade, the status of the town became dual. The urban context of the town was in this period under the powerful influence of the state, in other words the Habsburg Monarchy and its military circles. In fact due to the trade activities of Senj, the issue of the rights and privileges, which affected trade, as well as the civil administration, became the prime issue of the two conflicting administrations.

Keywords: royal free town, military community, 1681, statute, Hungarian Parliament, Senj, administration